

Dr Bogumiła Bobik

Uniwersytet Śląski w Katowicach

PRÓBA UJĘCIA MODELU PRACY PEDAGOGA W KONTEKŚCIE ŚRODOWISKA SZKOLNEGO

AN ATTEMPT TO PRESENT THE COUNSELOR'S WORK MODEL IN THE CONTEXT OF THE SCHOOL ENVIRONMENT

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę prezentacji modelu pracy pedagoga szkolnego. Dokonano w nim przeglądu dotychczas opisanych w literaturze ujęć stylów i koncepcji pracy pedagoga szkolnego. Przyjęto teoretyczne założenie, że model jest pewnym obrazem rzeczywistości, możliwym jej kształtem. W przypadku pedagoga, w modelu chodzi o proces oddziaływań wychowawczych. Wynika on zawsze z istniejącej sytuacji szkolnej, zadań przypisanych pomocy psychologiczno-pedagogicznej, potrzeb uczniów, rodziców i nauczycieli oraz środowiska wychowawczego. Wyodrębniono i opisano sześć modeli pracy pedagoga: opiekuna i społecznika, terapeuty, pedagoga kreatywnego, mentora dzieci i młodzieży, pragmatyka i koordynatora pracy edukacyjnej w szkole, pedagoga podejmującego działania interwencyjne. Przedstawione modele pracy mogą stanowić propozycję do efektywnego planowania działań podejmowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Słowa kluczowe: pedagog szkolny, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, model pracy, propozycja klasyfikacji modeli pracy.

Abstract

The article is an attempt to present the model of work of a school counselor. It reviews the approaches to the styles and concepts of school counselors work described so far in the literature. It was assumed that the model is a certain image of reality, its possible shape. In the case of the school counselors, the model refers to the process of educational interactions. It always results from the existing school situation, tasks assigned to the educational psychologist and school counselor, the needs of students, parents and teachers, and the educational environment. Six models of the pedagogue's work were distinguished and described: a tutor and social activist, therapist, creative educator, mentor of children and youth, a pragmatist and coordinator of educational work at school, and an interventionist pedagogue. The presented models of work may constitute a proposal for effective planning of activities undertaken as part of psychological and pedagogical support.

Keywords: school counselor, psychological and pedagogical support, work model, proposal for classification of work models.

Wprowadzenie

Współczesna polska szkoła ulega przemianom jako instytucja i środowisko społeczno-wychowawcze. Jest to nieuchronne następstwo przeobrażeń społecz-

nych, ustrojowych i kulturowych¹. Kolejne reformy szkolne, zróżnicowanie społeczne, transformacja gospodarcza i ustrojowa, zmiany funkcji rodziny, rozwój nowoczesnych technologii, wzrastające zagrożenia społeczne (uzależniania tradycyjne i behawioralne, przemoc, przestępczość, bezrobocie, dezintegracja życia rodzinnego i inne) stawiają przed nauczycielami i pedagogami szkolnymi kolejne wyzwania. Prowadzą do konieczności wyposażenia ich w nową wiedzę, umiejętności i kompetencje.

Oddziaływanie pedagoga jako uczestnika procesów wspomaganie, kształtowania i rozwoju młodego pokolenia jest przedmiotem zainteresowań przedstawicieli dyscyplin zajmujących się głównie edukacją szkolną. Dotychczasowi badacze wskazują na węższe i szersze rozumienie roli pedagoga. W ujęciu węższym, odnoszą się do indywidualnych, praktycznych doświadczeń w pracy pedagogicznej. W szerszym, określają znaczenie funkcjonowania pedagoga na tle kategorii społeczno-kulturowych, w których opisywana jest sytuacja, społeczne konteksty jego pracy w różnych typach środowisk, głównie w rodzinie i w szkole².

W pracy pedagoga wyraźnie akcentuje się organizację pracy pedagogicznej, zabezpieczenie dziecka w miarę optymalnych warunków rozwoju, opieki, wychowania i kształcenia³. W związku z tym ważne jest, aby pedagog szkolny był osobą nieobciążoną obowiązkiem nauczania, umiejacą rozwiązywać problemy, znającą dobrze wszystkie aspekty opieki nad dzieckiem, współuczestniczącą w realizacji funkcji opiekuńczej, socjalizacyjnej i wychowawczej rodziny i szkoły.

W szkołach na tym stanowisku nie zatrudnia się urzędników, ale osoby aktywne, otwarte na drugiego człowieka, gotowe do ciągłej pracy nad sobą, elastycznie dostosowujące swoje działania do potrzeb społeczności szkolnej. Uwzględnia się przy tym cechy środowiska wychowawczego i wyzwania współczesności. Pedagog posiada wiedzę psychologiczno-pedagogiczną oraz umiejętności praktyczne, nabyte w czasie studiów kierunkowych oraz rozmaitych studiów podyplomowych i doskonalących. Bez ustawicznego doksztalcania się, poszukiwania nowych, skutecznych metod pracy i umiejętności rozwiązywania trudności nie byłoby możliwe nadążanie przez pedagoga za zmieniającą się rzeczywistością społeczną. Wyjątkowo cenne są umiejętności interpersonalne, które umożliwiają pedagogom bycie fachowym wsparciem dla dyrektora, uczniów, rodziców, nau-

¹ D. Klaus-Stańska, *Ciągłość i zmiana czy bierność i niekontrolowane odruchy – w którym kierunku zmierza szkoła?* [w:] *Ciągłość i zmiana w edukacji szkolnej – społeczne i wychowawcze obszary napięć*, (red.) J. Surzykiewicz, M. Kulesza, Wydawnictwo Naukowe UŁ, Łódź 2010, s. 35–49; J. Dobrołowicz, *Obraz edukacji w polskim dyskursie prasowym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, s. 9.

² P. Forma, *Pedagog szkolny w procesie wspomaganie edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka*. „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 2010, t. 19, s. 263–271.

³ B. Matyjas: *Pedagog szkolny* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, (red.) T. Pilch, t. 4, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2005, s. 85–87.

czyteli oraz innych profesjonalistów współpracujących ze szkołą (m.in. asystentów rodziny, kuratorów sądowych, pracowników opieki społecznej).

Reasumując, można powiedzieć, że określony model pracy pedagoga szkolnego jest wykładnią różnych czynników, jak: jego osobowość, wiedza, doświadczenie, sprawność organizacyjna szkoły, w której pracuje, podmioty jego oddziaływań i środowisko wychowawcze, które może być źródłem i tłem podejmowanych działań.

Założenia ogólne

W dotychczasowych opracowaniach poświęconych profesji pedagoga odnajdujemy próby typologii pedagoga ze względu na podejście do podejmowanych przez niego działań. Jedno z nich zaproponowali Mirosław Sałasiński i Beata Badziukiewicz⁴. Autorzy, podejmując próbę modelowego spojrzenia na profesję pedagoga szkolnego, wzięli pod uwagę jego osobowość, postrzeganie ról społecznych pełnionych w szkole, klimat społeczny placówki i sposób zarządzania nią. Kierując się tymi wyznacznikami, wyróżnili następujące typy pedagogów⁵:

- 1) Pedagog, czyli „dyrektor”: ma wysoki status społeczny w placówce i duży autorytet. Cechuje go duża samodzielność w podejmowaniu decyzji. Jego praca znajduje powszechne uznanie w oczach całej społeczności szkolnej. Zdarza się, że taka „pozycja” jest wynikiem wewnętrznych zależności towarzysko-służbowych, negatywnych cech osobowości pedagoga (np. skłonności do dominacji) lub indolencji dyrektora.
- 2) Pedagog, czyli człowiek od „gaszenia pożarów”: pedagog, który uaktywnia się tylko w sytuacjach trudnych, kryzysowych. Zdaniem autorów, ten typ pedagoga na ogół „stoi z boku”, traktuje swoją pracę w sposób rutynowy i „bierze sprawy w swoje ręce” tylko wtedy, gdy wymaga tego sytuacja. Jednocześnie jego działania są niezaplanowane, spontaniczne i dlatego trudno się z nim współpracuje.
- 3) Pedagog jako „dziewczyna do wszystkiego”: wykonuje polecenia i podejmuje działania, które wynikają z danej chwili (np. prowadzenie lekcji w zastępstwie nieobecnego nauczyciela, pisanie sprawozdań, raportów). Taki sposób wypełniania obowiązków sprzyja wypaleniu zawodowemu, frustracji i zniechęca do podejmowania planowych, konstruktywnych, z punktu widzenia szkoły, działań.
- 4) Pedagog jako „miejscowy policjant”: traktowany bywa jako osoba, „którą straszy się ucznia”. Nauczyciele zakładają, że pedagog ma w ręku narzędzia,

⁴ M. Sałasiński, B. Badziukiewicz, *Vademecum pedagoga szkolnego*, WSiP, Warszawa 2003, s. 15–19.

⁵ Tamże.

które pozwolą mu wprowadzić rozmaite restrykcje czy karać złe zachowania uczniów. Od tak postrzeganego pedagoga wymaga się, aby zapobiegał wszelkim złym sytuacjom, a także „rozprawiał” się z uczniami ujawniającymi negatywne zachowania.

- 5) Pedagog jako „kabel dyrektora”: postrzegany jest jako osoba niegodna zaufania, bo przekazująca informacje dyrektorowi.
- 6) Pedagog jako „dobra ciocia”: traktowany jest przez uczniów jako „pocieszyciel”, doradca, obrońca. W praktyce ten typ pedagoga głosi tezę „wszystkie dzieci są nasze”, często ubolewa nad krzywdami i trudnościami uczniów. Taka postawa powoduje, że postrzegany jest jako osoba, która „nie pomoże, ale i nie zaszkodzi”.
- 7) Pedagog jako „serdeczna przyjaciółka” lub „starszy kumpel”: taki styl pracy przyjmują często młodzi stażem i wiekiem pedagogzy. Polega on na bezpośrednim kontakcie z uczniem, wchodzeniu z nim w zażyłość wykraczającą poza sferę spraw szkolnych i niwelowaniu wszelkiego dystansu. W praktyce powstające więzi emocjonalne pomiędzy pedagogiem a uczniem utrudniają wypełnianie obowiązków zawodowych, zaburzają proces diagnozy i działania.
- 8) Pedagog, czyli „formalista szkolny”: rygorystycznie przestrzega zasad, odnosząc każdy problem i sprawę do zapisów prawa i regulaminów. Podobnym typem pedagoga jest pedagog „biurokrata”, którego bardziej interesuje porządek w papierach niż rzeczywista praca z człowiekiem.
- 9) Pedagog, czyli „naukowiec”: zwolennik teorii i autorytetów naukowych. W pracy dąży przede wszystkim do weryfikacji prawidłowości naukowych. Za wszelką cenę podporządkowuje dany problem, sprawę określonej teorii czy koncepcji naukowej⁶.

Wspomniane typy działań pedagoga ukazują go właściwie w negatywnym świetle, nie są poparte wynikami badań, raczej potocznymi i nierzadko krzywdzącymi opiniami. W podobny sposób, Renata Szczepanik uzupełniła tę klasyfikację o cztery kolejne typy⁷. W ich opisie autorka skoncentrowała się na podejściu pedagoga do wykonywanych obowiązków zawodowych. W ten sposób wyróżniła:

- 1) Pedagoga „psychologizującego” (albo „psychoterapeutę”): wybiera jedną, określoną strategię postępowania z trudnościami, która jego zdaniem stanowi swoiste panaceum. Nie byłoby to złe, gdyby nie to, że jednocześnie odrzuca inne metody i sposoby działania, a nawet je deprecjonuje. W ten styl pracy autorka wpisuje również pedagogów podejmujących się prowadzenia terapii czy psychoterapii bez psychologicznego przygotowania.
- 2) Pedagoga „nawiedzonego”, z którym dobrze się współpracuje, jeżeli wyraża się zgodę na jego wizję działania.

⁶ Tamże.

⁷ R. Szczepanik, *Podstawy pracy pedagoga szkolnego*, Polski Uniwersytet Wirtualny 2009, s. 12.

- 3) Pedagoga społecznika: skupiony jest na organizowaniu instytucjonalnych warunków działania, koncentruje się na wizualizacji swojej pracy, dokumentowaniu i promowaniu działań, zdobywaniu funduszy dla organizacji programów, uczestniczeniu w akcjach promujących szkołę. Jednocześnie traci z pola widzenia jednostkę (ucznia, nauczyciela, rodzica) i jej potrzeby.
- 4) Pedagoga „stawiającego na siebie”: z jednej strony przejawia nadmierną pewność siebie w zakresie samodzielnego rozwiązywania problemów i odsuwa od prac inne osoby, z drugiej strony – bagatelizuje problemy jednostki. Bywa, że jest to osoba, która decyduje się na wykonywanie zadań leżących poza jej kompetencjami⁸.

Przedstawiona powyżej charakterystyka – podobnie jak wcześniejsza – jest „przerysowana”, oparta głównie na obserwacji działań podejmowanych przez pedagogów oraz opiniach społeczności szkolnej, choć oczywiście w opisach należy docenić uwzględnienie organizacji pracy placówki oświatowej oraz atmosfery w niej panującej.

Jeszcze inne ujęcie proponują Teresa Lewandowska-Kidoń i Barbara Kalinowska-Witek⁹, które, biorąc pod uwagę zadania stawiane przed pedagogiem, wyróżniły trzy koncepcje jego pracy:

- 1) *Koncepcję ukierunkowaną na przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym.* Pedagog działający zgodnie z tą koncepcją koncentruje swoje działania na wszelkiej pomocy w zakresie realizowania obowiązku szkolnego i odnoszenia przez uczniów sukcesu w uczeniu się na miarę ich możliwości. Dotyczy to m.in. zadań realizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, szczególnie diagnozowania niepowodzeń szkolnych, organizowania, monitorowania, a czasem także prowadzenia zajęć dydaktyczno-wyrównawczych i specjalistycznych (korekcyjno-kompensacyjnych, rewalidacyjnych), porad, konsultacji. W krytycznych sytuacjach poszukiwanie zastępczych form ukończenia szkoły. Pedagog pełni również rolę doradcy nauczycieli, prowadzi bądź organizuje szkolenia wzbogacające ich warsztat metodyczny i umiejętności pracy z uczniem z trudnościami szkolnymi.
- 2) *Koncepcję pracy podkreślającą działalność interwencyjną, środowiskową, socjalną.* Pedagog o takim nastawieniu podejmuje się realizacji spraw związanych z sytuacją bytową, wychowawczą i społeczną uczniów. Szczególnie zabiega o pomoc materialną – dofinansowanie obiadów, różnych form wy-

⁸ Tamże.

⁹ T. Lewandowska-Kidoń, B. Kalinowska-Witek, *Rola pedagoga szkolnego w szkolnym systemie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016, s. 24–25; Zob. też: M. Wolska-Długosz, P. Forma, *Rola pedagoga szkolnego w procesie wychowania dziecka*. „Nauczania Początkowe Kształcenie Zintegrowane” 2008/2009, nr 3, s. 37–45; P. Forma, *Pedagog szkolny w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka* [w:] *Współczesne problemy zawodu nauczyciela i pedagoga*. „Studia Pedagogiczne”, T. 19, (red.) W. Dróżka, B. Matyjas, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego, Kielce 2010, s. 263–271.

poczynku, przyznanie stypendiów socjalnych. Z tego powodu utrzymuje stałe kontakty z instytucjami i organizacjami niosącymi pomoc dziecku i jego rodzinie. Ponadto wspomaga rodziców w rozwiązywaniu problemów wychowawczych, interweniuje w przypadku zaniedbań wobec dzieci. W tym celu współpracuje z instytucjami zewnętrznymi: sądem rodzinnym, pomocą społeczną, policją, placówkami pieczy zastępczej, profilaktyczno-lecznymi i resocjalizacyjnymi.

- 3) *Koncepcję pracy polegającą na przyjmowaniu roli koordynatora i mediatora.* Pedagog wybierający taką koncepcję podejmuje działania mające na celu ujawnienie i rozpoznanie sytuacji, które zagrażają prawidłowemu rozwojowi dziecka. Rozpoznaje więc źródła zagrożeń (sam uczeń, jego rodzina, szkoła), następnie organizuje pomoc, uruchamia procedury naprawcze, podejmuje działania zapobiegające niedostosowaniu społecznemu uczniów. Jego zadaniem jest również wprowadzanie szeroko rozumianej profilaktyki, w tym profilaktyki uzależnień. Niektóre z wymienionych zadań realizuje sam, częściej jednak jest ich koordynatorem, zaprasza do współpracy specjalistów z danej dziedziny¹⁰.

Omówione koncepcje pracy są kolejnym przykładem całościowego spojrzenia na działania pedagoga szkolnego. W praktyce jednak pedagog rzadko ma możliwość posługiwania się tylko jedną z nich. Zakres zadań określonych przepisami prawa oświatowego powoduje, że mamy raczej do czynienia z mieszaną koncepcją pracy pedagoga. Nie do końca też trafne wydaje się określenie *koncepcja pracy*. Koncepcją jest bowiem ogólnym planem działania¹¹, czyli takim, który nie zawiera szczegółów, ale generalnie określa kierunki pracy lub rozwoju (wizję, priorytety) oraz powiązane z nimi cele i zadania. Pojęcie *koncepcji pracy* zasadniej jest odnieść do instytucji, nie zaś osoby. Tym bardziej że pedagog to przede wszystkim profesjonalista, obdarzony predyspozycjami osobowościowymi, kompetencjami zawodowymi i doświadczeniem, który realizuje swoje zadania w powiązaniu z koncepcją pracy i warunkami, jakie stwarza szkoła oraz oczekiwaniami środowiska wychowawczego. W swoich działaniach posługuje się określonym modelem pracy, czyli systemem założeń, pojęć i zależności między nimi, pozwalającym kształtować różne aspekty rzeczywistości¹² szkolnej.

Proponowane modele pracy pedagoga szkolnego

Przyjęte pojęcie modelu jako sposobu realizacji czegoś, a w odniesieniu do pedagoga szkolnego sposobu wypełniania swoich powinności zawodowych,

¹⁰ Tamże.

¹¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, T. 1, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 921.

¹² <https://pl.wikipedia.org/wiki/Model>, (data dostępu 6.08.2019 r.)

wymaga nieco szerszego omówienia. Należy podkreślić, że pojęcie modelu wywodzi się z nauk ekonomicznych, ale ma również swoje zastosowanie w naukach pedagogicznych. Przykładem definicji sformułowanej na potrzeby tej dyscypliny naukowej jest ujęcie Jerzego Apanowicza, który model określa jako „konstrukcję myślową, będącą uproszczonym obrazem badanego fragmentu rzeczywistości, stanowi sformalizowane ujęcie pewnej teorii lub sytuacji przy czynowej, w której zakłada się, że generuje on badane dane”¹³. Inne nieco ujęcie proponuje Oliver W. Holmer, pisząc, że model to „wyodrębnienie istotnych elementów rzeczywistości i zależności między nimi łącznie z przypuszczeniami, dotyczącymi istoty tych zależności”¹⁴.

Z powyższych definicji wynika, że model jest pewnym obrazem rzeczywistości, możliwym jej kształtem, wyodrębnieniem istotnych elementów tej rzeczywistości. Można go konstruować, używając wielu zmiennych, także w sposób, który da przybliżony obraz jakiejś przyszłości. W modelu pomija się zwykle mniej istotne elementy rzeczywistości. Konstruuje się je, aby skupić się na najistotniejszych czynnikach czy też elementach wpływających na przebieg określonego procesu¹⁵. W przypadku pedagoga chodzi o proces oddziaływań wychowawczych. Model spełnia różne funkcje, które także można wykorzystać w placówce edukacyjnej. Należy tutaj wymienić następujące funkcje:

- *odzwierciedlania*, czyli szukania analogii strukturalnej i funkcjonalnej pomiędzy tym, co zakładane, a tym co rzeczywiste,
- *abstrahowania*, czyli upraszczania sytuacji diagnozowanej poprzez odrzucenie nieistotnych i przypadkowych związków,
- *komunikacji* – model stanowi ważne narzędzie komunikacji, pozwala przedstawiać złożone treści w zrozumiałej formie,
- *kontroli* poprzez stwarzanie możliwości ustalenia i analizy odchyłeń w różnych obszarach działania¹⁶.

Model pracy pedagoga wynika więc z istniejącej rzeczywistości szkolnej, zadań przypisanych pomocy psychologiczno-pedagogicznej, potrzeb uczniów rodziców i nauczycieli oraz środowiska wychowawczego. Jego zmiennymi są czynniki fizyczne (uczniowie, rodzice, nauczyciele), materialne (baza szkoły), formalnoprawne (organizacja pracy szkoły, prawo oświatowe) oraz indywidualne (cechy osobowości pedagoga). Stanowi zakładany wzorzec działania wynikający z wymienionych zmiennych, oparty na posiadanej przez pedagoga wiedzy psychologiczno-pedagogicznej oraz jego doświadczeniu.

Dokonując próby modelowego ujęcia działań pracy pedagoga, przyjęto następujące założenia:

¹³ J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie, prace habilitacyjne*. Wyd. Difin, Warszawa 2005, s. 113.

¹⁴ B. Glinkowska, *Modelowanie w procesach usprawniania organizacji – uwagi teoretyczno-metodyczne*. „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Oeconomica 2010, nr 234, s. 260.

¹⁵ M. Romanowska, *Leksykon zarządzania*, Wydawnictwo Difin S.A., Warszawa 2004, s. 343.

¹⁶ Tamże, s. 343–344.

- pedagog wypełnia swoje zadania w wyniku pomocy psychologiczno-pedagogicznej, rozumianej jako „szczególny rodzaj wzajemnego oddziaływania osoby pomagającej i wspomagananej”¹⁷; korzystać z pomocy pedagoga mogą następujące podmioty: uczniowie, wychowankowie, rodzice i nauczyciele; pomoc ta polega, najogólniej ujmując, na „wspieraniu w rozwiązywaniu problemów związanych z rozwojem dzieci i młodzieży oraz ich edukacją i wychowaniem”¹⁸;
- proces wspomaganania prowadzony przez pedagoga obejmuje: diagnozę problemu/problemów, ustalenie programu pomocy zmierzającego do rozwiązania problemu, realizację propozycji naprawczych;
- proces wspomaganania jest realizowany z wykorzystaniem określonych prawem oświatowym form pracy i uwzględnia środowisko wychowawcze (szkolne, rodzinne, lokalne), w którym funkcjonują uczniowie.

Przyjęte założenia teoretyczne, przegląd literatury przedmiotu i badania własne pozwalają zaproponować następujące modele pracy pedagoga szkolnego:

- 1) *Model pedagoga opiekuna i społecznika*: typowa dla tego modelu jest opieka nad uczniem i jego rodziną poprzez diagnozowanie sytuacji wychowawczej, pomoc w rozwiązaniu problemów wychowawczych oraz wspieranie rozwoju dziecka. Ważne są również działania na rzecz szkoły i środowiska lokalnego, na przykład organizacja dni otwartych, festynów, włączanie się do projektów lokalnych, działania promocyjne, współpraca z instytucjami lokalnymi.
- 2) *Model pedagoga terapeuty*: w tym modelu pedagog koncentruje się na prowadzeniu badań i działań diagnostycznych uczniów, ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych w celu określenia przyczyn trudności. Planuje, a czasem także realizuje działania wspierające rozwój i kompensujące deficyty rozwojowe. Udziela pomocy pedagogicznej stosownie do rozpoznanych potrzeb. Pomaga rodzicom i nauczycielom w przewyciężaniu trudności dzieci i młodzieży poprzez konsultacje, organizowanie szkoleń czy warsztatów. Do tego celu najczęściej wykorzystuje następujące formy pracy: pomoc w organizowaniu opieki specjalistycznej nad dzieckiem poprzez ustalanie wizyt w poradni psychologiczno-pedagogicznej i innych poradniach specjalistycznych, kierowanie na zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze, korekcyjno-kompensacyjne i zajęcia specjalistyczne (czasem również prowadzi je). Ten model znajduje zastosowanie w środowisku szkolnym o dużej liczbie uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, stąd zadania terapeutyczne wynikają z troski o rozwój ucznia i udzielanie mu wsparcia w procesie edukacyjnym.
- 3) *Model pedagoga kreatywnego*: w tym modelu pedagog twórczo podchodzi do swoich zadań. Chętnie realizuje nowatorskie projekty, innowacje pedagogiczne. Rozpoznaje oraz wspiera uczniów uzdolnionych. Często sam ujawnia

¹⁷ MEN o pomocy psychologiczno-pedagogicznej, Wyd. MEN, Warszawa, 2001, s. 5.

¹⁸ Tamże.

szczególne uzdolnienia, które wykorzystuje dla wzbogacenia pracy pedagogicznej z uczniem. Głównym podmiotem oddziaływań w tym modelu jest uczeń. Najczęściej wybieranymi formami pracy są: zajęcia rozwijające kreatywność, uzdolnienia uczniów, różnego typu warsztaty edukacyjne. Taki model może być realizowany w środowisku lokalnym o wysokim statusie materialnym mieszkańców, wysokim stopniu organizacji. W szkołach, w których wykorzystuje się metody aktywizujące młodzież, prowadzone są działania innowacyjne i twórcze. Warunkiem powodzenia jest również środowisko rodzinne, rodziny funkcjonalne, interesujące się dziećmi.

- 4) *Model pedagoga mentora dzieci i młodzieży*: pedagog wybierający ten model pracy kładzie duży nacisk na pozytywną relację z uczniem, wspiera go i udziela mu racjonalnego wsparcia. Zawsze bierze pod uwagę różne uwarunkowania życia ucznia (sytuację rodzinną, relacje rówieśnicze, osiągnięcia i trudności szkolne). Jest nastawiony na odkrywanie i rozwijanie potencjału młodego człowieka oraz kształtowanie jego wrażliwości. W ten sposób buduje swój autorytet w oczach uczniów. Zachęca więc uczniów do różnych form aktywności, wolontariatu, pomocy osobom samotnym czy chorym, opieki nad zwierzętami, ochrony środowiska naturalnego. Do realizacji tych zadań wybiera następujące formy pracy: porady i rozmowy z uczniami, warsztaty dla młodzieży, opieka nad wolontariatem, samorządem uczniowskim, zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu. Istotnym czynnikiem skuteczności tego modelu jest środowisko szkolne, w którym kładzie się nacisk na aktywny udział uczniów w życiu placówki poprzez rozwijanie samorządności, samodzielności, altruizmu i tolerancji.
- 5) *Model pedagoga pragmatyka, koordynatora pracy edukacyjnej w szkole*: to model pedagoga koncentrującego się na działaniach praktycznych, obdarzonego dużym doświadczeniem i często autorytetem całej społeczności szkolnej. Wykonuje on powierzone mu zadania sumiennie, często poza godzinami pracy. Realistycznie ocenia rzeczywistość i podejmuje działania, które gwarantują skuteczność. Jest zawsze dostępny dla uczniów i rodziców. Wspiera nauczycieli w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Dokonuje systematycznej diagnozy sytuacji wychowawczej szkoły oraz sytuacji rodzinnej uczniów i udziela pomocy psychologiczno-pedagogicznej stosownie do rozpoznanych potrzeb. Racjonalnie, odpowiednio do potrzeb szkoły poszerza swoją wiedzę. Często pełni na terenie szkoły dodatkowe funkcje. W swoich działaniach wykorzystuje następujące formy pracy: porady i konsultacje dla uczniów, nauczycieli, rodziców, zajęcia psychoedukacyjne dla uczniów, warsztaty dla nauczycieli i rodziców. Warunkiem powodzenia takich działań jest środowisko szkolne, w którym kładzie się nacisk na wiedzę i efekty kształcenia, oraz rodzice, którzy współpracują ze szkołą i są zainteresowani rozwojem swoich dzieci.

6) *Model pedagoga podejmującego działania interwencyjne*: pedagog w podejmowanych przez siebie działaniach koncentruje się na rozwiązywaniu problemów uczniów, inicjuje i prowadzi działania mediacyjne oraz interwencyjne w sytuacjach kryzysowych. Prowadzi działania z zakresu profilaktyki pierwszego, drugiego, a jeśli zachodzi taka potrzeba także trzeciego poziomu. Kontroluje realizację obowiązku szkolnego przez uczniów. Monitoruje sytuację rodzinną uczniów, rozpoznaje zagrożenie niedostosowaniem społecznym. Współpracuje z instytucjami wspomagającymi rodzinę (m.in. sądem rodzinnym, opieką społeczną, asystentami rodziny). Wspiera nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych, prowadzi zajęcia i warsztaty profilaktyczne dla uczniów. Zachęca rodziców do podnoszenia umiejętności wychowawczych. Do realizacji tych działań wykorzystuje następujące formy pracy: interwencje wychowawcze, mediację w sytuacjach konfliktowych, działania w środowisku rodzinnym (wywiady, interwencje, często we współpracy z innymi specjalistami: asystentem rodziny, pracownikiem socjalnym, policją, kuratorem), działania w ramach zespołu interdyscyplinarnego. Taki model jest wybierany przez pedagogów pracujących w szkołach położonych w środowisku lokalnym o dużym nasileniu negatywnych czynników, jak: bezrobocie, patologie życia rodzinnego, zagrożenie dla uczniów niedostosowaniem społecznym. Taki typ środowiska lokalnego prowadzi często do dysfunkcjonalności rodzin i wysokiego odsetka uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

Zaproponowane powyżej modele pracy pedagoga szkolnego pozostają w związku z czynnikami warunkującymi ich realizację. Pedagog musi w modelowaniu swoich działań uwzględniać określony prawem oświatowym przydział zadań, środowisko wychowawcze oraz swoje indywidualne predyspozycje i możliwości. Zdarza się, że praktyka pedagogiczna narzuca konieczność weryfikacji przyjętego modelu pracy, a czasem nawet jego zmiany. Zakłada się więc, że część pedagogów stosuje *model mieszany*, czyli łączy zadania ujęte w sześciu opisanych modelach.

Podsumowując, należy podkreślić, że przedstawiona propozycja modelu pracy pedagoga szkolnego odwołuje się do badań sondażowych przeprowadzonych w 2018 r. w grupie 212 pedagogów szkolnych¹⁹. Dlatego też podstawą jej sformułowania były opinie samych badanych na temat podejmowanych przez siebie działań zawodowych. W dotychczasowych ujęciach typów działań/koncepcji pracy pedagoga opierano się głównie na opiniach uczniów, rodziców i nauczycieli. Opisane modele są obrazem rzeczywistości szkolnej, w której pracują pedagodzy, jej podmiotami są uczniowie, rodzice i nauczyciele, a elementami planowane działania, środowisko wychowawcze oraz kompetencje zawodowe pedagoga.

¹⁹ Badania przeprowadzono na terenie wybranych województw jak: śląskie, małopolskie i opolskie.

Bibliografia

- Apanowicz J., *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie, prace habilitacyjne*. Wyd. Difin, Warszawa 2005.
- Dobrołowicz J., *Obraz edukacji w polskim dyskursie prasowym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Forma P., *Pedagog szkolny w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka*, (w:) *Współczesne problemy zawodu nauczyciela i pedagoga*. „Studia Pedagogiczne”, T. 19, red. W. Dróżka, B. Matyjas, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego, Kielce 2010, s. 263–271.
- Glinkowska B., *Modelowanie w procesach usprawniania organizacji – uwagi teoretyczno-metodyczne*. „Acta Universitatis Lodzianis”, Folia Oeconomica 2010, nr 234, s. 260. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Model>, (data dostępu 6.08.2019r.)
- Klaus-Stańska D., *Ciągłość i zmiana czy bierność i niekontrolowane odruchy – w którym kierunku zmierza szkoła?* (w:) *Ciągłość i zmiana w edukacji szkolnej – społeczne i wychowawcze obszary napięć*, red. J. Surzykiewicz, M. Kulesza, Wydawnictwo Naukowe UŁ, Łódź 2010.
- Lewandowska-Kidoń T., Kalinowska-Witek B., *Rola pedagoga szkolnego w szkolnym systemie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016.
- MEN o pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, Wyd. MEN, Warszawa 2000.
- Romanowska M., *Leksykon zarządzania*, Wydawnictwo Difin S.A., Warszawa 2004.
- Sałasiniński M., Badiukiewicz B., *Vademecum pedagoga szkolnego*, WSiP, Warszawa 2003.
- Szczepanik R., *Podstawy pracy pedagoga szkolnego*, Polski Uniwersytet Wirtualny 2009.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*. T 1, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Wolska-Długosz M., Forma P., *Rola pedagoga szkolnego w procesie wychowania dziecka*. „Nauczania Początkowe Kształcenie Zintegrowane” 2008/2009, nr 3, s. 37–45.